

גרמניה והיהודים בשנים 1938-9

אוסטריה כמודל

בשיעורים הקודמים עמדנו על כך שאוסטריה לאחר ה"אנשלוס" במארכס 38 היתה מעין "שדה ניסויים" של גרמניה לענין השאלה היהודית. אייכמן נשלח אז מטעם המדור לענייני יהודים ב-SD (SD-II-112) לנסות באוסטריה את התכניות שנרקמו לגירוש יהודים. טרור קיצוני כלפי היהודים באוסטריה מצליח תוך חודשים ספורים לגרום לבריחתם של למעלה משליש מיהודי אוסטריה. ראשי ה-SD וה-SS מתברר כי הפעלת טרור כלפי היהודים מצליחה לגרום לעזיבתם.

ועידת אויאן

ביולי 38 מתכנסת ביוזמנת נשיא ארה"ב רוזוולט ועידה שמטרתה לדון ולמצוא פתרונות לבעיית הפליטים הרבים שהחלו נודדים באירופה ולעבר ארה"ב, בעיקר מאוסטריה. אף שבמצע לוועידה לא נאמר מפורשות כי היא עוסקת ביהודים, היה ברור לכל משתתפיה כי היא תעסוק בעיקר בפליטים יהודיים. חשוב להבין כי ב-1938 היה העולם די סגור לפליטים, בשל המצב הכלכלי הקשה אליו נקלעו מרבית מדינות העולם המתועשות בשנים אלה. היו מדינות שכתנאי להשתתפות בוועידה דרשו כי הן לא תהפכנה להיות ארץ-יעד לפליטים.

אף שרבים משרי החוץ וראשי המדינות שהשתתפו בוועידה ציינו בדבריהם כי יש למצוא פתרון לפליטים הנאלצים לנדוד ברחבי העולם, הוועידה הסתיימה ללא כל פתרון של ממש לבעיית הפליטים. ההסלמה שהוביל היטלר במדיניות החוץ של גרמניה נבדקה על-ידו כל העת, וכך גם נבדקה תגובת העולם לגירוש היהודים. התגובה הרפה, וסירוב מדינות העולם להתמודד עם בעיית היהודים, נקלטה היטב על-ידי היטלר שראה כי ניתן להמשיך ולהסלים מדיניותו.

ליל הבדולח

ב-9/11/38 נכנס צעיר יהודי, הרצל גרינשפן, לשגרירות גרמניה בפריז וירה באחד הדיפלומטים הגרמניים המוצבים שם. אירוע זה מנוצל בידי הממשל הגרמני להצגת אירועי הלילה שאחריו כ"פוגרום ספונטני". היום מוכרת להיסטוריונים פקודה שהועברה ממטה המפלגה הנאצית לגיוס שוטריה ואנשיה לטובת עריכת הפוגרום. במהלך הלילה נרצחים 100 יהודים, נשרפים בתי-כנסת רבים, נבזזים ונהרסים בתי-עסק יהודים רבים וכן דירות בהן התגוררו יהודים.

בעקבות אירועי ליל הבדולח נעצרו בין 20,000 ל-30,000 יהודים ונשלחו למחנות ריכוז שם הם נכלאו ושחררו רק לאחר שמשפחותיהם התארגנו לביצוע הגירה אל מחוץ לגרמניה. בנוסף, מוטלת על הקהילה היהודית קנס בגובה מיליארד מרק. **אירוע זה מהווה למעשה סימן לקץ יכולת הקיום של היהודים בגרמניה.** יומיים לאחר ליל הבדולח מתקיים דיון אצל ראשי המפלגה הנאצית. מפרוטוקול הדיון עולה כי הייזריך ציין בו כי המודל האוסטרי הצליח לגרום בחודשים ספורים להגירת 50,000 יהודים, בעוד מגרמניה לא יצאו אפילו 20,000 באותה התקופה, ועל-כן יש להעתיק את המודל בשלמותו. ראשי המנגנונים הנאציים הקימו את **הרשות המרכזית להגירת יהודים**, רשות הדומה לזו שפעלה באוסטריה. ההגירה היהודית זורזה באמצעות הפעלת לחץ של אלימות, טרור, התניית שחרור הגברים בהגירת המשפחה ועוד. הפעלת הלחץ על היהודים אילצה אותם לעזוב מהר, ועקב כך למכור את רכושם, ובכלל זה חברות כלכליות רבות, במחירים

הקטנים בהרבה מערכם האמיתי. כאן למעשה מתגלה נדבך נוסף בגירוש היהודים פרט לאידיאולוגיה הנאצית הרואה בהם גזע נחות: מנגון הגירוש ← רכוש. הגירוש החפז והאליים גורם לרכוש רב לעבור מידיים יהודיות לידיים גרמניות במחירים נמוכים. תהליך ההשתלטות על רכוש יהודי הוא חלק מהארגוניזציה של גרמניה.

ב-30/1/1939 חל יום השנה לעליית המפלגה הנאצית לשלטון. בנאומו השנתי של היטלר ביום זה הוא אמר בין היתר:

...אכן, אירופה לא תשקוט, כל עוד השאלה היהודית לא סולקה. ישנה אפשרות סבירה שבבעיה זו תיווצר, במוקדם או במאוחר, תמימות דעים באירופה, אף בין עמים שבדרך כלל לא היו מגיעים על נקלה לידי הסכמה. ישנם בעולם שטחי התיישבות לרוב, אך אחת ולתמיד יש להפריך את הדעה, שהאל כאילו הועיד את העם היהודי לחיות, באחוזים מסוימים כטפילים בגופם של עמים אחרים ולנצל את עבודתם היצרנית.

היהדות תצטרך להתאים את עצמה לפעילות ישרה ובונה, כמו עמים אחרים, אחרת תאבד במשבר בעל עוצמה ללא תיאור.

ודבר אחד הייתי רוצה לומר ביום זה, הראוי לזכירה לא רק לנו הגרמנים: במרוצת חיי הייתי לעיתים קרובות נביא ולרוב לעגו לי. בימי מאבקי לשלטון היה זה, בראש ובראשונה, העם היהודי שקיבל נבואותי בהתפרצויות צחוק, כאשר אמרתי, שיום אחד אקבל על עצמי את הנהגת המדינה והעם הגרמני, ואז אפתור, בין היתר, גם את הבעיה היהודית.

סבורני שגלי צחוק אלה של היהדות כבר נחנקו בינתיים בגרונם.

היום ארצה שוב להתנבא: אם יעלה בידי יהדות הממון הבינלאומית באירופה ומחוצה לה לדרדר את העמים, פעם נוספת, למלחמה עולמית – אזי לא תהיה התוצאה בולשביזציה של העולם ועמה ניצחון היהדות, אלא השמדת הגזע היהודי באירופה...

יש לשים לב כי היטלר בנאומו צופה התפתחות של סיטואציה משברית בין-לאומית באירופה, שבתוכה יטרפו כל המוסכמות המוכרות עד אז, ובמסגרת אותה סיטואציה גם תפתר הבעיה היהודית. יש להזהר מקריאת נאום זה בהקשר של 1941, ולקרוא אותו בהקשר של 1939 בה נאמר, כלומר – היטלר לא מצביע בהכרח על השמדת העם היהודי, כי-עם על פתרון לבעיות באירופה. מה הוא אותו פתרון שהיה להיטלר בראשו ב-1939 – אין לדעת. יש לזכור כי בחודשים אלה, תחילת 1939, הפעולות לגירוש היהודים מגרמניה נושאות פרי ויתכן כי המשך ביצוען הוא הפתרון שראה היטלר בראשו.

תגובת היהודים להתפתחויות

היהודים בגרמניה טרם מלחמת העולם השנייה היו שייכים למספר זרמים שונים אחד מהשני, ותגובות הזרמים השונים לאירועים היו שונות. עיקר היהודים בגרמניה, כ-80%, כונו "יהודי האמנציפציה" – יהודים שראו את זהותם גרמנית, ולא היה להם בסיס אידיאולוגי משותף. ככל שגברה התעמולה האנטישמית, וככל שהציבור הגרמני התחיל לאמץ את "אגדת תקיעת הסכין בגב האומה", החלה קבוצה זו לנסות ולהגיב לאירועים. תחילה פעלה קבוצה זו בדרך של הסברה לציבור הגרמני, הגנה משפטית ועזרה למי שנפגע. פעולות אלו ננקטו כאשר עדיין האמינה קבוצה זו כי גרמניה עוברת שעת משבר וקלקול-מידות שתעבור. בספטמבר 1933 כבר מבינים רבים מקבוצה זו כי המשבר העובר עליהם יחודי וכי אין לצפות שיעבור בקרוב. הם מבינים זאת בין היתר משום שהם צופים במה שקרה לקבוצות גדולות וחזקות מהם, כגון התנועה הסוציאל-דמוקטית שחוסלה. חלקים מקבוצה זו עזבו את גרמניה, כשחלקם הגיעו לשטחי ארץ-ישראל. במקביל אנשי קבוצה זו החלו לנסות ולהרחיב את מעגל התמיכה הקהילתית.

קבוצה שניה היא היהודים הציוניים. למעשה מדובר בקבוצה היחידה מקרב היהודים שיש להם אידיאולוגיה יחודית. יהודים אלה ראו עצמם כיהודים לאומיים המאמינים בציונות המדינית. עד 1933 קבוצה זו לא היתה בעיקרה ציונות מגשימה, אולם חלקים ממנה החלו לפעול באופן מעשי לקידום הגירת יהודים לא"י החל מ-1933. מקבוצה זו צמח בין היתר ארגון עליית הנוער, שדאג להעלאתם של ילדים ונוער מגרמניה לארץ ישראל בלא הוריהם, תוך מתן לימודים לאותם בני הנוער והכשרה בקיבוצים. במסגרת עליית הנוער עלו עד פרוץ מלחמת העולם השנייה כ-5,000 בני נוער. עם התגברות מעשי הטרור והאלימות נגד היהודים הצטרפו לתפיסה הציונית גם חלק מיהודי האמנציפציה.

קבוצה שלישית היא האורתודוקסיה. קבוצה זו בנתה לעצמה במהלך השנים מספר מוסדות ששירתו אותה. הקהילה היהודית-אורתודוקסית בגרמניה השתלבה לרוב במשק הגרמני, דיברה בשפה הגרמנית, עבדה במשק הגרמני והיתה בעלת קשרים מתמידים עם גרמניה. עם-זאת, באוקטובר 1933, לאחר שהבינו שמצבם השתנה, הם פונים למשרד הקאנצלר במכתב בו הם מבקשים למעשה את ביטול האמנציפציה לגביהם ואת החזרתם אל הגטו, ובתמורה לכך מבטיחים את נאמנותם לעם ולשלטון הגרמני.

בסוף 1933 הבינו הקבוצות השונות כי המשבר מולו הן עומדות יחודי. הבנה זו גרמה להן להתלכד לארגון גג ששמו הנציגות הארצית של היהודים בגרמניה. בתחילה ארגון זה ראה במטרותיו דאגה לחינוך, לסעד והרווחה, להכשרה המקצועית ולפעילות התרבותית של היהודים. אולם בחלוף הזמן הבין הארגון שמאבקו הוא על עצם השרדותה של הקהילה היהודית וחייהם של היהודים.

שאלות:

? קראו בעמוד 145 בספר את מאמרו של הציוני רוברט וולטש. כיצד האידיאולוגיה שלו השפיעה על תפיסתו את המציאות בינואר 1933?

? באוגוסט 1933 נחתם בין המשטר הנאצי ובין הסוכנות היהודית "הסכם ההעברה". קראו עליו בעמ' 150 בספר. ידוע כי להסכם היו מתנגדים רבים מקרב היהודים. חשבו על סיבות אפשריות להתנגדות להסכם.

? קיימת טענה לפיה כאשר יהודים יכלו לצאת בנוחות מגרמניה, עדיין לא ניתן היה לראות את החיוניות ביציאה, ואילו כאשר כבר היה ברור אין מנוס מלצאת מגרמניה היציאה הפכה להיות מסובכת יותר ונוחה הרבה פחות. הסבירו טענה זו תוך שימוש בלפחות ארבעה נתונים היסטוריים מדף זה.

? ככל שהשלטון הנאצי הסלים את מדיניות החוץ שלו, כך הוא גם הסלים במקביל את מדיניותו כלפי היהודים.

א. הדגם תופעה זו באמצעות ארבעה נותנים היסטוריים.

ב. פרט שתי סיבות אפשריות לתופעה זו.

? קרא את נאומו של היטלר מה-30/1/1939 (מופיע בעמ' 2 בסיכום זה) והסבר כיצד הפגנת הבטחון של היטלר בפתרון הקרוב של שאלת היהודים קשור לאנשלוס שערכה גרמניה באוסטריה במארכ 1938.